

УДК 811.112.2:316.346.2:398.91

THE CONCEPT OF "WOMAN" IN PROVERBS AND SAWS

IN GERMAN AND UKRAINIAN LANGUAGES

КОНЦЕПТ «ЖІНКА» В ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ

В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Pokulevska A. I. / Покулевська А. І.

с.phil.s., as.prof. / к.філ.н., доц.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2531-0430>

Mykhailo Tuhon-Baranovskyi

Educational and Scientific Institute of Economics and Trade of Kryvyi Rih National University,

Kryvyi Rih, Tramvaina 16, 50005

Навчально-науковий інститут економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

Криворізького національного університету,

м. Кривий Ріг, Трамвайна 16, 50005

Анотація. Ця розвідка присвячена дослідженню соціальної ролі жінки та пов'язаними з цим стереотипами на матеріалі німецьких та українських прислів'їв та приказок. Вивчаючи Біблію та щоденні німецькі та українські газети, була зроблена спроба описати, як жінки зображуються в релігіях і ЗМІ. Розглянуто сучасний ринок праці, який також є сферою, де все ще існує нерівність між чоловіком та жінкою.

Ключові слова: фразеологізм, прислів'я, приказка, німецька мова, концепт «жінка», релігія, Біблія.

Вступ

Дослідженням перекладу фразеологізмів займаються багато науковців. Концепт «жінка» з різних аспектів розглядали Я. Каліна, О. Куцик, М. Колечко, М. Четирба, Н. Барвіна тощо, проте детальному аналізу образу жінки в німецьких фразеологічних одиницях приділено дуже мало уваги. Та спочатку необхідно дослідити концепт «жінка», її соціальну роль у суспільстві, стереотипи, які пов'язані з жінками. Тому мета цієї роботи полягає у дослідженні соціального становища жінок у Німеччині та Україні, а також у тому, щоб продемонструвати, як жінки зображуються в релігії та ЗМІ. Як прислів'я та приказки мають взаємовпливовий зв'язок із суспільством, так і релігія впливає на формування громадської думки людей, тобто релігійні звичаї, правила, заборони, сором тощо, які несвідомо формують світогляд людей.

Методи дослідження включають порівняльний аналіз при дослідженні образу жінки в українському та німецькому суспільствах, а також при роботі з

прислів'ями та приказками в німецькій та українській мовах.

Результати дослідження

На формування суспільних думок і, насамперед, стереотипів, великий вплив мають прислів'я, приказки, а також релігія та ЗМІ. Концепт «жінка» має глибокий культурно-національний зміст. Це пов'язано із розповсюдженими стереотипами про жіночу стать, які вже стійко закріпилися у суспільній свідомості. Основними рисами жінки, протиставленої чоловікові, є лагідність, витривалість у стражданнях, сила в небезпеці, відданість, доброта серця, смиренність. Жінок називають слабкою статтю, проте Гарольд Макмілан влучно зазначив: *«Kein Mann ist erfolgreich ohne eine gute Frau die hinter ihm steht. Ob Frau oder Mutter – und wenn es beide sind, ist er tatsächlich zweimal gesegnet.»* [16], що перекладається як «Жоден чоловік не досягає успіху без хорошої жінки. Незалежно від того, чи то дружина, чи мати, а якщо і те, і інше, він насправді двічі благословенний.» А Фрідріх Шиллер написав про жінок наступне: *«Zürne der Schönheit nicht, daß sie schön ist. – Laß sie die Glückliche sein, du schaust sie, du bist der Beglückte.»* [6] – Не сердься на красуню, бо вона прекрасна. – Нехай вона буде щасливою, бачиш її, ти щасливий. Проте завжди були протилежні думки та ставлення до жінок в суспільстві та серед чоловіків. Так, німецький драматург та поет Генріх фон Кляйст виказував наступну думку стосовно жінок: *«Der Mann ist nicht bloß der Mann seiner Frau, er ist auch ein Bürger des Staates, die Frau hingegen ist nichts, als die Frau ihres Mannes.»* [16] – Чоловік не просто чоловік своєї дружини, він ще й громадянин держави, а жінка не що інше, як дружина чоловіка.

Отже, соціальна роль жінки пояснюється трактуванням її з різних сторін. Проаналізувавши різні наукові розвідки з цієї теми, можна висновувати, що до ХХ століття включно майже у всіх країнах світу було закріплено у законах домінування чоловіків над жінками. Чоловік мав панівне становище в сім'ї, майнові права також належали чоловікові, батьки вирішували, з ким візьме шлюб їхня донька. Своєю чергою жінки не мали права на фінансову незалежність, не розпоряджалися власністю, не отримували без дозволу чоловіка

паспорт, не вибирали місце проживання. Законодавство багатьох європейських країн передбачало обов'язковий офіційний дозвіл чоловіка на працевлаштування його дружини [4, с. 5]. Навіть революції кінця XVIII століття, завдяки яким покращилася ситуація з основними правами та свободами людини на законодавчому рівні, не змогли суттєво вплинути на ставлення до жінок у суспільстві. Звичайно ж це не могло не позначитися на мові.

Іншим аспектом є релігія як одна з найважливіших частин суспільства. У результаті спільного досвіду з іншими людьми у людини розвивається релігійне почуття спільноти, звідки виникають соціальні цінності. Ці цінності насправді є нормативними стандартами, за якими можна оцінювати спосіб життя інших або, точніше, визначати, наприклад, роль жінки. Щоб отримати більш точне уявлення про жінок в суспільствах України та Німеччини у релігійному плані, далі буде цитуватися Біблія. Той факт, що деякі прислів'я чи приказки засновані на цій книзі, є ще однією причиною для включення релігійного світогляду людей у це дослідження. У першому розділі Біблії, в історії створення, ми дізнаємося, що жінка була створена тілом чоловіка, щоб він не залишався сам. І той факт, що жінка має меншу цінність, ніж чоловік, і що вона підкоряється йому, залежить від нього, згадується в різних розділах книги.

«Da ließ Gott der HERR einen tiefen Schlaf fallen auf den Menschen, und er schlief ein. Und er nahm seiner Rippen eine und schloß die Stätte zu mit Fleisch. Und Gott der HERR baute ein Weib aus der Rippe, die er vom Menschen nahm, und brachte sie zu ihm.» [7] – «І вчинив Господь Бог, що на Адама спав міцний сон, і заснув він. І Він узяв одне з ребер його, і тілом закрив його місце. І перетворив Господь Бог те ребро, що взяв із Адама, на жінку, і привів її до Адама.» [8]

З тієї ж причини, тобто тому, що вона виховується чоловіком, жінка має обов'язок покласти покривало на голову: *«Will sie sich nicht bedecken, so schneide man ihr das Haar ab. Nun es aber übel steht, daß ein Weib verschnittenes Haar habe und geschoren sei, so lasset sie das Haupt bedecken. Der Mann aber soll das Haupt nicht bedecken, sintemal er ist Gottes Bild und Ehre; das Weib aber ist des Mannes Ehre. Denn der Mann ist nicht vom Weibe, sondern das Weib vom Manne.»* [7] – «Бо

коли жінка не покривається, хай стрижеється вона; коли ж жінці сором стригтися чи голитися, нехай покривається! Отож, чоловік покривати голови не повинен, бо він образ і слава Бога, а жінка чоловікові слава. Бо чоловік не походить від жінки, але жінка від чоловіка» [8].

Ще одним обов'язком жінки є народження дитини, яке було дано жінці як звільнення від відбування покарання: «*Und zum Weibe sprach er: Ich will dir viel Schmerzen schaffen, wenn du schwanger wirst; du sollst mit Schmerzen Kinder gebären; und dein Verlangen soll nach deinem Manne sein, und er soll dein Herr sein.*» [7] – «До жінки промовив: Помножуючи, помножу терпіння твої та болі вагітності твоєї. Ти в муках родитимеш діти, і до мужа твого пожадання твоє, а він буде панувати над тобою.» [8].

Наступні рядки підкреслюють, що жінки займають пасивне становище в сім'ї: «*Die Weiber seien untertan ihren Männern als dem HERRN. Denn der Mann ist des Weibes Haupt, gleichwie auch Christus das Haupt ist der Gemeinde, und er ist seines Leibes Heiland.*» [7] – «Дружини, коріться своїм чоловікам, як Господеві, бо чоловік голова дружини, як і Христос Голова Церкви, Сам Спаситель тіла! І як коріться Церква Христові, так і дружини своїм чоловікам у всьому.» [8].

Усі ці тексти в Біблії змушують нас усвідомити, що суспільство більшою чи меншою мірою містить у собі сліди релігії.

Окрім новин чи бульварної журналістики, трансляції культурно-освітніх програм чи публікації політичних редакцій, сучасні ЗМІ мають головну функцію – формування громадської думки. Оприлюднюючи соціологічні зміни в суспільстві, ЗМІ можуть створювати суспільний тиск на групу людей. Щоб продемонструвати, як жінки сприймаються сучасним суспільством, можна проаналізувати заголовки газет. Часто жінки згадуються в контексті насильства над ними. Наприклад, із останніх новин газетних видань України: «“Задушив, коли вони спали“: у Польщі українець вбив дружину і двох маленьких доньок» [2] або «В Італії через вбивство 22-річної дівчини на вулиці вийшли десятки тисяч людей» [3]. Німецька преса також не виняток: „*Häusliche Gewalt: Der gefährlichste Ort für eine Frau: ihr Zuhause*“ або „*Fünffährige und Frau nach*

Messerangriff in Dublin schwer verletzt“ [9] в Spiegel. В німецькій пресі ситуація відрізняється тільки тим, що зазвичай повідомляють не про саме насильство, а про притулки для жінок, екстрену допомогу жінкам-жертвам тощо. І це запобігає насильству, яке сприймається як нормальне через його частоту.

Ринок праці також є сферою, де все ще існує нерівність між чоловіками та жінками. Наприклад, існує ряд статей в пресі України та Німеччини, де мова йде про те, що жінки працюють за меншу платню або що вони не працюють у більшості випадків на керівних посадах тощо.

І, нарешті, про жінок пишуть у газетах через їхні жіночі тіла. Отже, жінки використовуються як (сексуальні) об'єкти в усіх ЗМІ. Добре треноване тіло, іноді навіть перенесене хірургічне втручання, є опорою багатьох газет. Так, в німецькій пресі за останній час є статті на наступні теми: „Um so ein Modell zu tragen, müssen Sie wohl ein paar Kilo abnehmen“ або „Mein neues Gesicht“ [10] в *Süddeutsche Zeitung*.

У той час як українська журналістика зосереджується на самій доповіді, німецькі газети публікують репортажі, орієнтовані на рішення, коли йдеться про жінок. Виникає своєрідна взаємна маніпуляція між пропонованою журналістикою та використанням медіа суспільством.

Концепт «жінка» у фразеологічних одиницях розглядається в різних параметрах. Це або фізіологічна та психологічна характеристики жінки (вік, зовнішність, риси характеру, інтелект), або її соціальний статус. Зазвичай, жінці приписують певні риси. Те, чи є ці характеристики позитивними чи негативними, зазвичай визначається сімейною чи соціальною роллю жінки. Наприклад, мати має переважно позитивні характеристики в обох мовах, а вдова чи мачуха – переважно негативні:

«*Barmherzige Mutter zieht lausige Kinder.*» – «Хто дітям потаچه, той сам плаче.» [5, с. 171]

«*Mutterliebe ist immer neu.*» – «Одна мати вірна порада.» [5, с. 171]

«*Seine Gründe der Stiefmutter darlegen.*» – «Переливати з пустого в порожнє.»

[1]

Проте, як видно з прикладів, вживання лексем «мати», «вдова» та «мачуха» не завжди співпадає в обох мовах, у більшості випадків підібраний аналоговий варіант, що передає головну ідею та мудрість прислів'їв.

Той факт, що хлопчикові надають перевагу над дівчинкою, є також у німецьких прислів'ях. Відомо, що честь жінки має велике значення для сім'ї. Незважаючи на таку точку зору, син повії краще дочки:

«*Ein Knabe ist besser als drei Mädchen.*» [12, с. 1418] – Один хлопчик краще, ніж три дівчинки.

«*Besser der Sohn hure, denn die Tochter.*» [14, с. 592] – Краще син повії, ніж дочка.

Аналізуючи ці приклади, можна висновувати, що знову-таки аналогів в українській мові з жіночими лексемами не існує, тому ми вдалися до описового перекладу.

Дівчата повинні навчатися або вдома, або тільки в церкві. Цю думку можна прослідкувати в наступних прислів'ях:

«*Junge Schülerlein sind der Kirche Quell und Samen.*» [14, с. 381] – Молодь є джерелом і насінням церкви.

«*Eine Frau, die spricht Latein, und ein Kind, genährt mit Wein, wie wird das Ende sein!*» [11, с. 1113] – Жінка, що говорить латиною, і дитина, нагодована вином, яким же буде кінець!

Аналізуючи ці приклади, можна дійти висновку, що німецька концепція «ЗК» (*Kinder, Küche und Kirche*) має історичне походження. Тобто ця концепція виникла не випадково, а поступово розвивалася в німецькому середовищі як народна мудрість.

Як підкреслює останній приклад, освічена жінка вважається неприємною і, можливо, загрозою для подальшого існування суспільства. Якщо дівчина не ходить до школи, тобто до церкви, вона не повинна витратити час даремно, бо у неї є завдання:

«*Ein Mädchen darf nicht so lange müssig gehen, als eine Taube ein Korn aufnimmt.*» [13, с. 313] – Дівчина не повинна ходити без діла, поки голубка

зернятко збирає.

«*Ein Mädchen kann nichts Besseres nehmen als einen Mann.*» [13, с. 312] – Дівчина не може отримати в житті нічого кращого, ніж чоловіка.

Але якщо дівчина залишиться незаміжньою трохи довше, настане остання альтернатива, тобто смерть: «*Alte Jungfern und junge Hunde soll man ertränken.*» [15, с. 1474] – Старих дів і молодих псів треба топити. Тобто заміжжя вважається єдиним щастям для дівчини.

Висновки

Вивчаючи Біблію та щоденні німецькі та українські газети, була зроблена спроба описати, як жінки зображуються в релігії та ЗМІ. У цьому сенсі існує взаємний зв'язок між цими значеннями та такими мовними жанрами, як прислів'я та приказки. Дослідження показує, що представництво жінок у релігії представлено не в дуже позитивному руслі. Відразу можна зробити висновок, що особливо в шлюбі жінка має меншу цінність, ніж чоловік. У багатьох релігійних цитатах можна побачити, що жінка описується як залежна від чоловіка або що в багатьох випадках лише їхні чоловіки чи батьки можуть приймати рішення щодо жінок.

Підсумовуючи проаналізовані прислів'я та приказки про жінок, можна висновувати, що в німецькому фольклорі жіноча постать зображується зазвичай негативно. Скоріш за все це пов'язано з етимологією прислів'їв та приказок. Переважно вони походять від патріархальної системи мислення та мови. А оскільки в них не цінується індивідуальний досвід, вони здебільшого негативно описують жінок.

Література:

1. Бойко Н. *Deutsche Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten*. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2008. 304 с.
2. Вісник. URL: <https://visnyk.lutsk.ua/news/world/80918-zadushiv-koli-voni-spali-u-polshchi-ukrayinyets-vbiv-druzhinu-i-dvokh-malyenkikh-donok/>
3. Дзеркало тижня. URL: <https://zn.ua/ukr/europe/v-italiji-cherez-vbivstvo-22->

richnoji-divchini-na-vulitsi-vijshli-desjatki-tisjach-ljudej.html

4. Кругова С. С. Ретроспектива становлення рівності прав і свобод жінок та чоловіків у світі та на території України. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 6. 2019. С. 3–11.

5. Німецькі прислів'я та приказки. Упорядкував П. М. Костюк. Київ: Радянська школа, 1963. 252 с.

6. Academic dictionaries and encyclopedias. URL: <https://de-academic.com/>

7. Bibel. URL: <http://www.bibel-online.net/>.

8. Bible online. Біблія в пер. Івана Огієнка. URL: <https://only.bible/bible/ubio/>

9. Spiegel. URL: <https://www.spiegel.de/>

10. Süddeutsche Zeitung. JETZT. URL: <https://www.jetzt.de/>

11. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.): Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Bd. 1. Leipzig, 1867.

12. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.): Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Bd. 2. Leipzig, 1870.

13. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.): Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Bd. 3. Leipzig, 1873.

14. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.): Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Bd. 4. Leipzig, 1876.

15. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.): Deutsches Sprichwörter-Lexikon. Bd. 5. Leipzig, 1880.

16. Zitate 7. URL: <https://www.zitate7.de/>

References:

1. Boiko N. (2008). Deutsche Sprichwörter und sprichwörtliche Redensarten. Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko D. H., 304 p.

2. Visnyk [Herald]. URL: <https://visnyk.lutsk.ua/news/world/80918-zadushiv-koli-voni-spali-u-polshchi-ukrayinyets-vbiv-druzhinu-i-dvokh-malyenkikh-donok/>

3. Dzerkalo tyzhnia [Mirror of the week]. URL: <https://zn.ua/ukr/europe/v-italiji-cherez-vbivstvo-22-richnoji-divchini-na-vulitsi-vijshli-desjatki-tisjach-ljudej.html>

4. Kruhova S. S. (2019). *Retrospektyva stanovlennia rivnosti prav i svobod zhinok ta cholovikiv u sviti ta na terytorii Ukrainy* [A retrospective of the establishment of equal rights and freedoms for women and men in the world and on the territory of Ukraine]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava* [Scientific Bulletin of Public and Private Law]. No. 6. pp. 3–11.

5. Nimetski pryslyvia ta prykazky [German proverbs and sayings]. Uporiadkuvav P. M. Kostiuk. Kyiv: Radianska shkola, 1963. 252 p.

6. Academic dictionaries and encyclopedias. URL: <https://de-academic.com/>
7. Bibel [Bible]. URL: <http://www.bibel-online.net/>
8. Bible online. Bibliia v per. Ivana Ohienka. URL: <https://only.bible/bible/ubio/>
9. Spiegel [Mirror]. URL: <https://www.spiegel.de/>
10. Süddeutsche Zeitung. JETZT. URL: <https://www.jetzt.de/>
11. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.) (1897). Deutsches Sprichwörter-Lexikon [German Proverbs Dictionary]. Bd. 1. Leipzig.
12. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.) (1870). Deutsches Sprichwörter-Lexikon [German Proverbs Dictionary]. Bd. 2. Leipzig.
13. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.) (1873). Deutsches Sprichwörter-Lexikon [German Proverbs Dictionary]. Bd. 3. Leipzig.
14. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.) (1876). Deutsches Sprichwörter-Lexikon [German Proverbs Dictionary]. Bd. 4. Leipzig.
15. Wander, Karl Friedrich Wilhelm (Hrsg.) (1880). Deutsches Sprichwörter-Lexikon [German Proverbs Dictionary]. Bd. 5. Leipzig.
16. Zitate 7 [Quotes 7]. URL: <https://www.zitate7.de/>

***Abstract.** This research is devoted to the study of the social role of women and the related stereotypes based on German and Ukrainian proverbs and sayings. By studying the Bible and daily German and Ukrainian newspapers, an attempt was made to describe how women are portrayed in religions and the media. The modern labor market, which is also an area where inequality between men and women still exists, is considered.*

***Key words:** phraseology, proverb, saying, German language, concept of "woman", religion, Bible.*

Стаття надіслана: 17.04.2025 р.

© Покулевська А. І.